УДК 37.091.33-028.18

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.13>**Р. В. Слухенська**

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини
Буковинського державного медичного університету

В. І. Куковська

кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

А. А. Єрохова

викладач кафедри медицини катастроф та військової медицини
Буковинського державного медичного університету

В. І. Маланій

викладач кафедри медицини катастроф та військової медицини
Чернівецького медичного коледжу
Буковинського державного медичного університету

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

У статті розглядаються проблемні питання організації освітнього процесу України під час довготривалих карантинних обмежень. Пандемія COVID-19 призвела до найбільшого за всю історію збою у функціонуванні систем освіти, яка торкнулася майже 1,6 мільярда учнів у більше ніж 190 країнах і на всіх континентах. Забезпечення безперервності навчання на тлі закриття освітніх закладів стало пріоритетним завданням для урядів усіх країн світу [10].

Мета статті – розглянути особливості та проблемні питання освітнього процесу в умовах затяжної світової пандемії та українських реалій неготовності до цього кризового явища.

Онлайн-опитування, проведені на теренах України, засвідчують, що у 55,53% освітніх закладах дистанційне навчання було проблемою, оскільки вони раніше не мали такого досвіду, тому не були готові до навчання під час карантину, як і 47,5% викладачів, які раніше не використовували технології дистанційного навчання у педагогічній діяльності. Багато респондентів зазначили, що, окрім усього, не готові були також через відсутність відповідних гаджетів, якісного та постійного доступу до інтернету тощо [8].

Проблема полягає також у площині засвоєння матеріалу учасниками освітнього процесу. Дистанційний формат передбачає наявність усіх притаманних стаціонарному навчанню атрибутів, таких як групові дискусії, колективне обговорення пройденого матеріалу, живе спілкування тощо. Однак насправді зараз є дією лише одна сторона медалі – надання студентам матеріалу для самостійного опрацювання, тобто без дискусій, обговорення, перевірки, якісного моніторингу.

Значною проблемою є психологічна складність дистанційного навчання, який має наслідки як серед студентської молоді, так і серед самих викладачів. Так, опитування викладачів дало можливість дізнатися, що психологічний бік дистанційного навчання в умовах пандемії значно серйозніший, ніж вони могли спрогнозувати.

Основні труднощі, з якими довелося зіштовхнутися під час дистанційного навчання в період локдауну, адаптивного карантину та пандемії загалом, – це відсутність належного технічного забезпечення (функціональних пристроїв на сучасних платформах і стабільного доступу до швидкісного інтернету) як у студентів, так і у викладачів; невідпрацьована система дистанційної освіти, відсутність якісного методичного забезпечення; важкі психологічні умови, стрес та страх, брак живого спілкування.

Ключові слова: пандемія, COVID-19, дистанційне навчання, технічне забезпечення.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 призвела до найбільшого за всю історію збою у функціонуванні систем освіти, яка торкнулася майже 1,6 мільярда учнів у більше ніж 190 країнах і на всіх континентах. Закриття освітніх установ торкнулося 94% світового контингенту студентів, причому в країнах із низьким рівнем доходу і з рів-

нем доходу нижче середнього цей показник становить 99% [9].

На тлі кризи охорони здоров'я, що спричинило величезні соціально-економічні потрясіння, системи освіти в усьому світі були змушені стрімко вживати заходів реагування й адаптації. Уряди оперативно вжили заходів для забезпечення

безперервного навчання і безпеки студентів і співробітників сфери освіти, зачинивши навчальні заклади. При цьому нерівний розподіл можливостей для використання різних форм навчання в період закриття навчальних закладів призведе до несправедливості у довгостроковій перспективі [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, жодних ґрунтовних досліджень щодо запровадження дистанційного навчання та життя громадян в умовах карантину, тривалої та затяжної пандемії в Україні ще немає. Чи не єдиною книгою у цій царині є колективна монографія В. Кухаренко, В. Бондаренко «Екстрене дистанційне навчання в Україні» [4], де викладено теоретико-методологічні погляди на нагальну для всієї системи освіти України проблему реалізації навчального процесу в умовах карантину, викликаного пандемією COVID-19. Так, у колективній роботі розглядаються приклади реалізації навчального процесу як ланки, реалізація якої потребує не лише відтворювального підходу, а й ужиття серйозних організаційних заходів, до того ж не лише на етапі самих навчальних закладів, а й на державному рівні.

Історіографією питання можемо вважати також дослідження, які стосуються власне дистанційного навчання як такого, яке априорі не було пов'язане з пандемією або іншими загальнолюдськими проблемами, які спіткали всі країни світу. Питання здійснення та активного застосування системи дистанційного навчання в навчальних закладах різних рівнів аналізується різними науковцями. Методологічні аспекти проблеми розглядалися І. Зязюном, Н. Ничкало. У дослідженнях зарубіжних і українських авторів акцентується увага на технологіях і засобах ДН як основного напрямку цієї ланки освіти. Застосування у педагогічному просторі ідей ДН досліджують І. Солдаткін, М. Бухаркіна, В. Кухаренко, Ю. Богачков та ін.; студії провідних іноземних учених у галузі організації ДН – Н. Фредеріксон, Ф. Рід, В. Кліффорд. М. Мур, Ч. Ведмеєр, О. Петерс та інші.

Мета статті – розглянути особливості та проблемні питання освітнього процесу в умовах затяжної світової пандемії та українських реалій неготовності до цього кризового явища.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення безперервності навчання на тлі зачинення освітніх закладів стало пріоритетним завданням для урядів усіх країн світу, багато з яких задіяли ІКТ і зобов'язали викладачів вести заняття. За підсумками спільного обстеження ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та Світового банку (травень і червень 2020 року), з 116 країн-респондентів лише деякі повідомили про моніторинг фактичного використання засобів дистанційного навчання. Деякі методи, за повідомленнями країн, застосовуються більше, що залежить від рівня освіти і варіюється від регіону до регіону. У районах з обмеженим доступом до інтернету уряди використовують більш традиційні способи дистанційного навчання, що часто ста-

новлять поєднання освітніх теле- і радіопрограм, а також поширення друкованих матеріалів [6].

Так, важливо зазначити, що Україна зачинила всі заклади освіти для відвідування з 12 березня 2020 року, коли в країні починалася епідемія і було підтверджено перші випадки захворювання. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів (далі – КМУ) № 211 від 11 березня 2020 року на всій території країни впроваджувався карантин, тому здобувачам освіти заборонили відвідувати заклади освіти всіх рівнів [6].

Нині під егідою ЮНЕСКО діє Глобальна коаліція з питань освіти, до якої входять структури ООН, міжнародні організації, суб'єкти приватного сектора і представники громадянського суспільства, що вживають активних заходів для підтримки реагування у сфері освіти, прийнятих країнами у зв'язку з COVID-19 [9]. Нова кампанія «Врятуємо наше майбутнє» сприятиме розширенню глобальної підтримки поточної діяльності у сфері освіти [10].

Головною умовою відновлення роботи навчальних закладів є здатність забезпечити безпечне повернення у фізичні приміщення і гарантувати при цьому фізичне дистанціювання і проведення таких санітарних заходів, як носіння масок і часте миття рук, дотримання дистанції 1,5 метра тощо. Виконання цих вимог може бути більш складним завданням в умовах переповненості навчальних аудиторій і відсутності базової інфраструктури та послуг, а також потребуватиме додаткових інвестицій [11].

В Україні карантинні обмеження щодо сфери освіти розпочато такими заходами: рішенням уряду з 11 березня до 4 листопада (тобто до переходу від «адаптивного карантину» до «карантину вихідного дня»), а також рекомендаціями Міністерства освіти і науки (далі – МОН) та Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ), які надавались з березня до жовтня, щодо організації дистанційного й очного навчання в закладах освіти під час карантину.

Із липня 2020 року в Україні запроваджено так званий адаптивний карантин. Особливості цього типу карантину висвітлено у постанові КМУ № 641 від 22 липня 2020 року, в якій говориться про те, що залежно від низки показників (динаміки кількості хворих, кількості місць у лікарнях, рівня смертності тощо) кожній адміністративно-територіальній одиниці вирішено присвоювати один із 4 статусів, який визначав ступінь карантинних обмежень та їх розповсюдження [6].

Відповідальність приймати рішення про те, чи переходить навчальний заклад на дистанційне навчання, була покладена на місцеву владу відповідно до рішення уряду про визначення епідеміологічних зон. Водночас організацію та форму дистанційного навчання визначає педагогічна рада кожної окремої школи.

Основними критеріями якісного рівня дистанційного навчання є:

- наявність чіткої мети та відповідних завдань дистанційного навчання учнів;
- повна відповідність процесу дистанційного навчання вимогам нормативних документів, що регламентують освіту;
- системне функціонування процесу дистанційного навчання;
- взаємодія вчителів й учнів має характер співпраці;
- зміст дистанційного навчання відповідає освітнім стандартам;
- підготовка здійснюється на основі спеціально розробленої технології;
- наявність міжпредметних зв'язків у системі дистанційного навчання;
- управління процесом підготовки здійснюється цілеспрямовано, постійно й на науковому рівні;
- сформованість у студентів всебічної (постійної та тимчасової) готовності до навчання [4, с. 65–66].

Онлайн-опитування, проведені на теренах України, засвідчують, що у 55,53% освітніх закладах дистанційне навчання було проблемою, оскільки вони раніше не мали такого досвіду, тому не були готові до навчання під час карантину, як і 47,5% викладачів, які раніше не використовували технологій дистанційного навчання у педагогічній діяльності. Багато респондентів зазначили, що, окрім усього, не готові були також через відсутність відповідних ґаджетів, якісного та постійного інтернету тощо [8].

Крім того, більшість викладачів не отримали суттєвих чи й жодних рекомендацій щодо структурованої методики дистанційного навчання або навчання за допомогою освітніх онлайн-інструментів. Безумовно, для них стали б у пригоді поради щодо того, як пояснювати новий матеріал, давати зворотний зв'язок, тренувати навички, оцінювати прогрес та визначати тривалість занять в умовах дистанційного навчання, як формувати й менеджувати освітній продукт, щоб він був якісно засвоєний учнями та студентами [5]. На нашу думку, держава, відповідні профільні міністерства повинні якнайшвидше розробити цілий пласт матеріалу для освітян, провести якісні й реальні онлайн-курси, забезпечити відповідними матеріалами уніфікованого характеру всі сфери освіти тощо. Оскільки ніхто не знає, як довго пандемія триматиме світ в умовах зачинених дверей.

Проблема полягає також у площині засвоєння матеріалу учасниками освітнього процесу. Дистанційний формат передбачає наявність усіх притаманних стаціонарному навчанню атрибутів, таких як групові дискусії, колективне обговорення пройденого матеріалу, живе спілкування тощо [7]. Однак насправді дієвою зараз є лише одна сторона медалі – надання студентам матеріалу для самостійного опрацювання, тобто без дискусій, обговорення, перевірки, якісного моніторингу. Крім того,

самостійні роботи, іспити тощо мають опосередкований характер, оскільки в умовах дистанціювання студенти можуть легко знайти всю інформацію та вписати її, звернутись до когось іншого за допомогою, тобто перевірити це майже не є можливим, на жаль. Звідси й випливає втрата мотивації в студентів, різке падіння успішності тощо.

Для забезпечення повноцінного освітнього навчального процесу на відстані, окрім технічного інструментарію, вчителів необхідно володіти низкою професійних та особистих компетентностей, які дозволять зацікавити, організувати студентів на початковому етапі та втримати їхню увагу аж до завершального. Так, можна виокремити п'ять основних проблем, що викликають заклопотаність у викладачів:

- забезпечення мотивації й активності студентів до, під час і після занять (81,3%);
- установа зав'язку зі студентами (60,5%);
- створення почуття спільності зі студентами (59,8%);
- надання захопливого досвіду в аудиторії (57,9%);
- задоволення потреб студентів, які піддаються більш високому ризику покинути або не пройти курс залежно від формату проведення (53,8%) [2].

Значною проблемою є психологічний складник дистанційного навчання, який має наслідки як серед студентської молоді, так і серед самих викладачів. Так, опитування викладачів дало можливість дізнатися, що психологічний бік дистанційного навчання в умовах пандемії значно серйозніший, ніж вони могли спрогнозувати, а їх побоювання щодо здатності студентів до очікуваної навчальної мобільності цієї осені були пов'язані більше із самими студентами або їх умовами навчання, ніж зі здібностями [2]. Можна виділити такі головні проблеми, з якими зіткнулись викладачі щодо здатності студентів ефективно вчитися:

- психічне здоров'я студентів (68,7%);
- здатність студентів відчувати зв'язок зі своїми одногрупниками (67,5%);
- надійний доступ студентів до Інтернету (64,3%);
- надійний доступ студентів до техніки/комп'ютерів (61,2%);
- здатність студентів поєднувати навчання з іншими пріоритетами (59,6%) [3].

Дистанційне навчання в Україні у всіх своїх структурних та методологічних основах досі перебуває на початковому етапі свого розвитку й потребує кардинальних переосмислень. Однозначно, дистанційне навчання в таких екстремальних та абсолютно неспрогнозованих умовах, як світова пандемія, стало реальним викликом, який слід приймати за будь-якої готовності. Однак держава повинна розробити низку стандартів та повністю забезпечити навчальні заклади всім необхідним, щоб надалі подібні виклики

приймати уже з відповідними напрацюваннями та багажем, оскільки навіть після повного виходу з карантинних обмежень елементи ДН обов'язково повинні застосовуватися в навчальному процесі, тому що це підвищує його ефективність, доступність, функціональність, результативність.

Висновки і пропозиції. Світ спіткала надзвичайно важка пандемія, яка паралізувала всі ланки діяльності людства. На жаль, це відбулося на навчальній та освітній діяльності молоді. Основні труднощі, з якими довелося зіштовхнутися під час дистанційного навчання в період локдауну, адаптивного карантину та пандемії загалом, – це відсутність належного технічного забезпечення (функціональних пристроїв на сучасних платформах і стабільного доступу до швидкісного інтернету) як у студентів, так і у викладачів; невідпрацьована система дистанційної освіти, відсутність якісного методичного забезпечення; важкі психологічні умови, стрес та страх, брак живого спілкування. У подальшому ми плануємо розглянути інструментарій, які б покращили адаптацію до дистанційного навчання студентів вишів.

Список використаної літератури:

1. Абрамян Г.В., Катасонова Г.Р. Особенности организации дистанционного образования в вузах в условиях самоизоляции граждан при вирусной пандемии. *Современные проблемы науки и образования*. 2020. № 3. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=29830>
2. Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г., Рибалко О.В., Богачков Ю.М. *Технологія розробки дистанційного курсу*. 2008. 324 с.
3. Курвитс М. Как организовать дистанционное обучение. План действия для учителя. URL: http://marinakurvits.com/kak_organizovat_distancionnoe_obuchenie/
4. Кухаренко В.М., Бондаренко В.В. Екстремне дистанційне навчання в Україні: Монографія. 2020. 409 с.
5. Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г., Молодих Г.С., Твердохлебова Н.Є. Дистанційний навчальний процес : Навчальний посібник. 2005. 292 с.
6. Літвін Ф. Дистанційне навчання: сучасний формат освіти, який має лишитися. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/07/2/241517/>
7. Муковіз О. П. Основи організації дистанційного навчання у системі неперервної освіти : методичні рекомендації. 2016. 66 с.
8. Рябчук О. Навчальний рік в онлайн: про наслідки змін в освіті у період карантину. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/15/kolonka/aleksandr-radchuk/suspilstvo/navchalnyj-rik-onlajni-pro-naslidky-zmin-osviti-period-karantynu>
9. Global Education Cluster, "Safe back to school: a practitioner's guide". 2020. URL: <https://educationcluster.app.box.com/v/Safeback2schoolGuide>
10. Reopening schools: How to get education back on track after COVID-19. 2020. URL: <http://www.iiep.unesco>
11. UNESCO, UNICEF, WFP, World Bank, "Framework for reopening schools". 2020. URL: <https://unesdoc.unesco>

Slukhenska R., Kukovska V., Yerokhova A., Malanii V. Educational process during the pandemic: problem issues

The article considers the problematic issues of the organization of the educational process of Ukraine during long-term quarantine restrictions. The COVID-19 pandemic has led to the largest-ever failure in education systems, affecting nearly 1.6 billion students in more than 190 countries and on all continents. Ensuring continuity of education in the context of the closure of educational institutions has become a priority for governments around the world.

The purpose of the article: to consider the features and problems of the educational process in a protracted global pandemic and the Ukrainian realities of unpreparedness for this crisis.

Online surveys in Ukraine show that in 55.53% of educational institutions distance learning was a problem because they did not have such experience before, so they were not ready to learn during quarantine, as well as 47.5% of teachers who did not use distance learning technologies in their pedagogical activities. Many respondents said that, in addition, they were not ready due to the lack of appropriate gadgets, good and constant internet.

The problem is also in the plane of assimilation of the material by the participants of the educational process. Ideally, the distance format assumes the presence of all the inherent attributes of in-service learning, such as group discussions, collective discussion of the material, live communication and more. However, in reality, in most cases, only one side of the coin is working now – providing students with material for self-study, without discussion, discussion, verification, quality monitoring.

A big problem is the psychological component of distance learning, which has consequences both among student youth and among teachers themselves. In particular, a survey of teachers made it possible to learn that the psychological side of distance learning in a pandemic is much more serious than they could have predicted.

The main difficulties encountered of distance learning during lockdown, adaptive quarantine and pandemics in general are the lack of proper technical support (functional devices on modern platforms and stable access to high-speed Internet) for both students and teachers; unfinished system of distance education, lack of quality methodological support; difficult psychological conditions, stress and fear, lack of live communication.

Key words: pandemic, COVID-19, distance learning, technical support.